

ABORDĂRI TEORETICO-METODOLOGICE ALE FENOMENULUI DE MOTIVAȚIE LA VÂRSTA ADOLESCENȚEI¹

CZU: 159.947.5-053.6
DOI: 10.46727/c.17-11-2023.p275-283

Mariana BATOĞ,
cercetător științific,

Institutul de Cercetare, Inovare și Transfer Tehnologic
al Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

ORCID iD: 0000-0003-3310-2495

Rezumat. *Conceptul de motivație poate fi explicat în psihologie ca fiind un fenomen dinamic, multidimensional, ca o forță motrică a întregii dezvoltări umane. Vârsta adolescenței este o perioadă în care are loc conturarea scopurilor, aspirațiilor de viitor, intereselor și tendințelor ocupaționale. În acest articol, explicăm noțiunea de motivație, prezentăm care este specificul motivației la adolescenți din perspectivă psihologică, catalogăm cele mai recente cercetări psihologice la acest subiect. De asemenea, descriem unele metode de psihodiagnostic ale motivației la adolescenți și expunem metode și tehnici de intervenție psihologică în scopul eficientizării și dezvoltării motivației la adolescenți.*

Cuvinte-cheie: *motivație, caracteristici ale motivației la adolescenți, motivarea adolescentului; metode de psihodiagnostic, metode și tehnici de intervenție psihologică.*

Abstract. *The concept of motivation can be explained from a psychological perspective as a dynamic, multidimensional phenomenon, a driving force of all human development. The age of adolescence is a period in which the shaping of goals, aspirations for the future, interests and occupational trends takes place. In this article, we explain the notion of motivation, we present what is the specificity of motivation in adolescents from a psychological perspective, we catalog the latest psychological research on this topic.*

We also describe some methods of psychodiagnosis of motivation in adolescents and expose methods and techniques of psychological intervention to improve and develop motivation in adolescents.

Keywords: *motivation, features of motivation in adolescents, adolescent motivation, methods of psych diagnosis, methods and techniques of psychological intervention.*

În accepțiunea psihologului român și a omului de știință Al. Roșca, motivația reprezintă „totalitatea mobilurilor interne ale conduitei, fie că sunt înnăscute sau dobândite, conștientizate sau neconștientizate, simple trebuințe fiziologice sau idealuri abstracte” [apud 19, p.217]. Motivația mai este prezentată în știința psihologică ca fiind un ansamblu de experiențe subiective, de origine intrinsecă sau extrinsecă, prin care putem explica debutul, direcția, intensitatea și persistența unui comportament îndreptat spre un scop [3, p.158] sau ca fiind un fenomen dinamic, multidimensional, o forță motrică a întregii dezvoltări umane.

¹ *Articolul a fost elaborat în cadrul Proiectului Bazele teoretice și metodologice ale asigurării activității psihologice în sistemul de învățământ general din perspectiva abordărilor societale contemporane. Cifru: 20.80009.1606.10.*

În opinia lui M. Golu conceptul de motivație constituie o componentă structural-funcțională specifică a sistemului psihic uman, care reflectă o stare de necesitate în sens larg, iar prin cel de motiv exprimăm forma concretă, actuală, în care se activează și se manifestă o asemenea stare de necesitate [10; apud 15]. Termenul „motivație” derivă de la adjectivul latin *motivus*, ceea ce semnifică „care pune în mișcare” și exprimă aspectul energetic și dinamic al comportamentului uman [12]. Motivația are rolul de activare și de mobilizare energetică, precum și de orientare, de direcționare a conduitei într-un anumit sens.

În abordarea curentului comportamentalist motivația este privită ca un ansamblu de mecanisme biologice și psihologice care permit declanșarea acțiunii în orientarea, intensitatea și persistența sa [4, p.23]. În viziunea lui V. Guiman, autorul cărții „Dușul cu motivație”, motivația reprezintă „scânteia ce aprinde focul acțiunii” [11].

Dacă e să ne referim la **aspectele structurale ale sferei motivaționale** constatăm că motivația este reflectată ca un set de forțe care conduc activitatea noastră: trebuința, interesul, convingerea, aspirația, idealul, năzuința, tendința, pasiunea, dorința, curiozitatea, voința, instinctul etc. Conform E. Guilane-Nachez [apud 4, p.21] motivația este formată din mai multe componente, pe care le prezentăm în *Figura 1*.

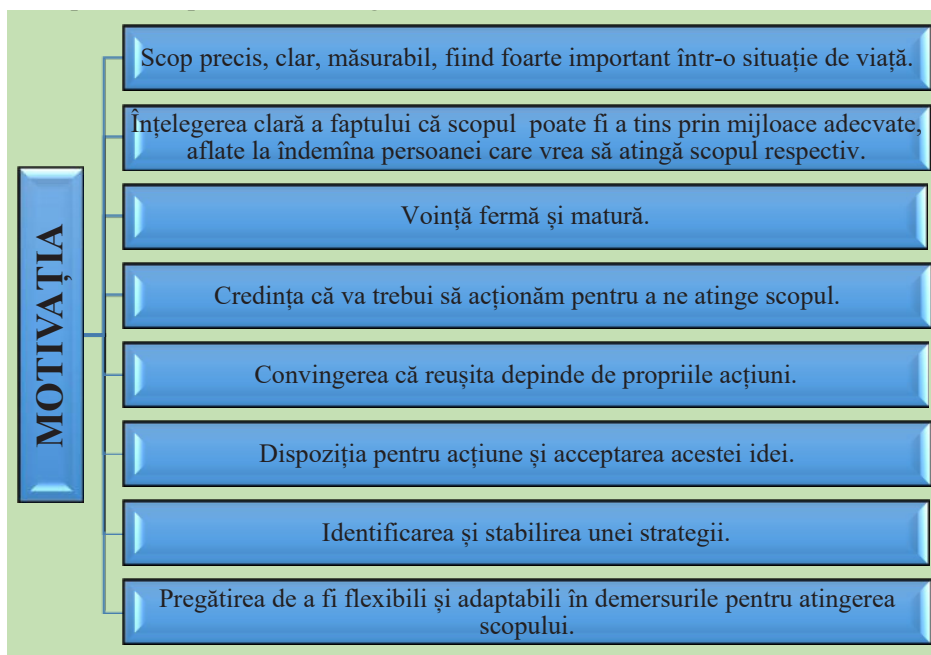

Figura 1. Structura motivației după E. Guilane-Nachez

În viziunea lui Daniel Goleman (1995), motivația este una din conceptele care se încadrează în structura *inteligenței emoționale*, alături de alte concepte semnificative, cum ar fi: conștiința de sine; autocontrol; empatia; aptitudinile

sociale. Astfel, termenul de motivație poate fi explicat prin următoarele sintagme:

- ❖ a fi capabil(ă) să stabilești obiective și să le îndeplinești;
- ❖ optimismul și speranță în fața obstacolelor și eșecurilor;
- ❖ inițiativă, dorința de a reuși, perseverență, dăruire [apud 20, p.38].

Prezintă interes *Legea Consecvenței* care face parte din cele *15 legi ale dezvoltării personale*. Această lege relevă următoarele „Motivația te face să mergi mai departe – disciplina te ajută să te dezvolti” [apud 21, p.31].

În Republica Moldova, **problematică motivației adolescenților** a atras atenția cercetătorilor științifici, profesorilor universitari și a mai multor personalități din mediul academic:

- **Maria Pleșca**, doctor în psihologie, conferențiar universitar, în lucrările sale științifice abordează subiecte cu privire la: dimensiunile experimentale ale inteligenței emoționale și motivației pentru învățare la adolescenți [16, p.47]; motivația școlară și autodeterminarea profesională la adolescenți; determinantele psihologice ale motivației pentru succes la adolescenți [17];
- **Nicolae Bucun**, doctor habilitat în psihologie, profesor universitar; Oxana Paladi, doctor în psihologie – elucidează tematica motivației pentru succes la adolescenți [7];
- **Jana Racu**, doctor habilitat în psihologie, profesor universitar – reflectă caracteristicile și analizează relația dintre motivație și stima de sine la adolescenții moderni [18];
- **Diana Antoci**, doctor habilitat în pedagogie – studiază relația dintre motivație și orientările valorice la adolescenți [2022], abordează tematica eficacității tehnologiilor informaționale moderne pentru motivația învățării [2; 3].
- **Carmen Claudia Boiangiu**, doctor în psihologie – tratează problema dezvoltării intereselor ocupaționale la vârsta adolescentă [6].

Dacă e să ne referim la adolescență, constatăm faptul că în funcție de criteriul care stă la baza periodizării, stadiul numit „vârsta adolescenței” este stipulat în mod diferit, în funcție de autorul publicației. Astfel, sunt menționate perioadele de vârstă între 14 ani și 25 ani. În opinia A. Munteanu se evidențiază: **adolescența propriu-zisă** - de la 14-15 până la 18-20 de ani și **adolescența prelungită** - de la 18-20 până la 24-25 de ani [apud 13, p.114]. În linii generale, psihologii consideră că perioadei de adolescență îi este atribuită vârsta între 14-18 ani.

Motivarea adolescenților constituie un vector important în activitatea psihologului școlar. Adolescența este caracterizată ca o perioadă în care are loc conturarea scopurilor, tendințelor și intereselor ocupaționale, aspirațiilor de viitor, a viselor - are loc o sistematizare a unor componente structurale ale sferei motivaționale.

Carmen Boiangiu în lucrarea *Dezvoltarea intereselor ocupaționale la vârsta adolescenței* evidențiază faptul că cele mai importante direcții de dezvoltare din perioada adolescenței sunt explorarea mediului social și totodată, cristalizarea alegerii vocaționale. Schițarea proiectului profesional, devine un vector esențial al personalității, deoarece profesiunea este privită ca fiind principala cale de realizare în viață. La adolescenți, dezvoltarea și consolidarea intereselor profesionale, se realizează prin mai multe faze. Factorii biologici, psihologici și de mediu, pot influența procesul alegerii carierei [6, p.152].

Cercetările în domeniul științei psihologice relevă faptul că problema formării motivației este una din problemele fundamentale ale școlii moderne. Motivația este una din cauzele pentru care elevul vine cu plăcere la școală sau nu se prezintă, învață sau nu învață, obține sau nu rezultate școlare, performanțe; își trasează sau nu scopuri, conturează planuri de viitor și tind sau nu la realizarea acestora etc.

În scopul cercetării a unor aspecte ale motivației și pentru stabilirea problemelor și nevoilor adolescenților cu referire la motivație, psihologul școlar poate utiliza variate **metode de psihodiagnostic**, printre care putem enumera: observarea, convorbirea, testul, scalele psihologice, ancheta în bază de chestionar, studiul de caz, alte tehnici psihologice etc. În urma analizei literaturii de specialitate [2; 5; 6; 9; 14; 18; 20; 21], propunem unele instrumente psihologice pentru cercetarea motivației la adolescenți pe care la prezentăm în *Figura 2*.

Este important să remarcăm faptul că în activitatea psihologului școlar o sarcină prioritară constituie formarea și dezvoltarea la elevii adolescenți a motivației pentru succes și diminuarea fricii de eșec, a motivației pentru eșec. O. Paladi, doctor habilitat în psihologie (2022), în lucrările sale științifice analizează aceste două concepte relevante: *motivația pentru succes și motivația pentru eșec*.

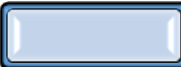
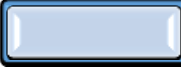
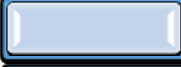

	Testul „Motivarea pentru succes/frică de eșec”, elaborat de A. Rean
	Metodica de diagnosticare a orientării motivației de învățare, elaborată de T.D. Dubovițkaya
	Tehnica de diagnosticare a motivației pentru învățare și atitudinii emoționale față de învățare în gimnaziu și liceu (A. Prihojan)
	Testul de examinare a nivelului de automotivare
	Chestionar pentru determinarea motivației învățării
	Testul „Valorile și scopurile mele”
	Chestionarul de evaluare a intereselor (CEI)

Figura 2. Instrumente psihologice pentru diagnosticarea motivației la adolescenți

Astfel, putem remarca faptul că:

❖ **Motivația pentru succes** se referă la motivația pozitivă. Cu această motivație persoanele începând o activitate, au în vedere realizarea a ceva constructiv, pozitiv. În centrul activității persoanei este speranța spre succes și necesitatea de a obține succesul. Astfel de oameni, de obicei, au încredere în sine, în forțele proprii, manifestă responsabilitate, inițiativă și sunt activi. Ei sunt perseverenți în realizarea obiectivelor.

❖ **Motivația pentru eșec** se referă la motivația negativă. Acest tip de motivație este asociată cu necesitatea de a evita izbucnirile nervoase, vina, pedeapsa, eșecul. În cadrul acestui tip de motivație este ideea evitării și a așteptărilor negative. Începând o activitate, persoanei de la bun început îi este frică de eșec, se gândește la modalități de evitare a eșecurilor ipotetice, dar nu la obținerea succesului. De obicei, le este caracteristic un nivel înalt de anxietate și încredere în sine scăzută [14].

Profesorul universitar Jana Racu, doctor habilitat în psihologie (USM) prin promovarea unei cercetări experimentale de pilotaj a studiat relația dintre motivația de învățare la adolescenți, statutul social în grupul de elevi și a autoaprecierii lor. În cadrul acestei cercetări au participat 41 adolescenți cu vârstă cuprinsă între 14-15 ani, printre care 22 băieți și 19 fete. Cercetarea psihologică atestă faptul că sentimentul de apartenență la un grup de colegi este un factor foarte important care afectează motivația de învățare a elevului [18, p.179]. Corelația stabilită între motivația de învățare a unui adolescent și aprecierea acestuia de către un grup de colegi demonstrează că există și un **aspect social al motivației de învățare**. Deci, relațiile bune și comunicarea deplină între elevi, stimulează dorința unui adolescent de a merge la școală și are un efect pozitiv asupra procesului de învățare și dobândirii de cunoștințe [18, p.180].

Prezintă interes **activitățile de consiliere** realizate în grup cu adolescenții de către consilierul școlar, psiholog care sunt propuse de către cercetătorii din România, în scopul dezvoltării capacității elevilor de a valoriza propriul potențial [1, p.473]. Spre exemplu, activitatea de consiliere „*Talente și interese*” va ajuta adolescenții la conștientizarea existenței unor interese proprii, dar și a unor interese comune cu cele ale grupului; identificarea de interese și activități comune pentru întregul grup de elevi; asocierea intereselor proprii cu cele comune grupului, dar și cu profesii dorite și potrivite. Această activitate poate fi utilizată de către psihologul școlar atât ca activitate de prevenție/profilaxie, informare, cât și în cadrul activităților de intervenție psihologică (consiliere de grup și dezvoltare personală).

De asemenea, activitatea de consiliere „Analiza SWOT” [1, p.483] va contribui la dezvoltarea motivației, a stimei de sine a elevilor, îi va ajuta la recunoașterea punctelor forte și a punctelor slabe în raport cu cerințele contextului la care aspiră elevii și la înțelegerea caracteristicilor unei stime de sine potrivite. Menționăm faptul, că dezvoltarea stimei de sine și a încrederii în sine

la elevi, influențează considerabil la fortificarea motivației și obținerea unor performanțe școlare.

Realizarea unei cercetări științifice complexe în care au fost implicați liceenii arabi din Israel, de către I. Asla, psiholog din cadrul *Serviciului Psihologic Emekim (Israel)*, a permis conturarea unor tehnici concrete pentru favorizarea motivației liceenilor (*Tabelul 1*).

Tabelul 1. *Tehnici de dezvoltare a motivației liceenilor [4, p.9]*

<i>Tehnici motivaționale</i>
1. prezentarea spre soluționare a unei probleme care va trezi interesul și curiozitatea
2. prezentarea planului expunerii (de ex., sub formă de întrebări sau obiective)
3. apelarea la cunoștințele anterioare prin întrebări
4. ilustrarea interacțiunii dintre concepte cu ajutorul schemelor, tabelelor, desenelor
5. se aduc exemple din cotidian sau care țin de interesele liceenilor
6. solicitarea acestora de a oferi exemple proprii
7. folosirea analogiilor și a metaforelor din domeniile de interes
8. utilizarea diferitelor mijloace de învățare

A. Cazacu, I. Boteanu propun variate tehnici ce pot fi utilizate în optimizarea motivației elevilor, pentru susținerea activității, cum ar fi: dezvoltarea unor convingeri adaptative prin dialog intern pozitiv („Știu că pot să obțin mai mult, dacă muncesc mai mult”); formularea unor scopuri specifice – stabilirea unui scop realist în raport cu sarcina propusă; crearea unei rețele de suport în vederea sprijinirii realizării scopurilor; evitarea suprasolicitării printr-un management eficient al timpului [8, p.9].

În continuare punctăm și descriem unele exerciții psihologice („Harta viitorului”; „Trebunțele vârstei”) ce pot contribui la dezvoltarea motivației la adolescenți:

1.Exercițiul „Harta viitorului”[6, p.258].

Scopul: dezvoltarea capacității de a-și stabili obiective, conștientizarea dificultăților și a necesității depășirii acestora.

Descrierea activității: Solicităm elevilor să deseneze o hartă „Harta viitorului”, pe care să însemne unde se află ei acum, apoi locul unde ar dori să fie în viitor, distanța în ani ce vă desparte de acest punct. Desenați râuri, munți, localități sau un deșert, notând fiecare obiect de pe hartă și identificați locurile mai puțin accesibile. Stabiliți apoi mijloacele de deplasare spre scopul vostru. Se poartă discuții cu elevii pe baza întrebărilor: În ce loc te vezi în viitor? Câți ani te despart de acest loc? Prezintă acest drum ales. Cu ce mijloace de transport vrei să ajungi la destinație? Te va ajuta cineva? Pe ce porțiuni? Ai și staționări, sau locuri periculoase în drumul tău? Ce faci pentru a merge mai departe?

2.Exercițiul „Trebuițele vârstei” [14, p.492].

Scopul: să recunoască oportunitățile și riscurile trebuințelor vârstei adolescente.

Descrierea activității: Se formează 4 grupuri și se solicită de a reprezenta prin desen, vers, schemă sau altă modalitate una dintre trebuințele definitorii ale vârstei: trebuința în independență, trebuința în afirmare, propria identitate (cine sunt Eu?), trebuința în afectivitate, trebuința în propriul sistem de valori. Timp limită 10 min. Apoi liderul grupului prezintă întregului grup rezultatele.

Reflecție: Cum sunt satisfăcute trebuințele în propriul sistem de valori Ce riscuri implică satisfacerea acestor trebuințe pentru adolescent, pentru anturajul lui?

În cele din urmă, menționăm unele *recomandări psihologice pentru dezvoltarea motivației* la adolescenți:

- ❖ Creșterea sentimentului eficacității personale și al stimei de sine, reamintirea repetată a situațiilor în care elevul a experimentat sentimente de eficacitate – pot fi considerate printre strategiile de susținere motivațională a adolescenților [8, p.9].
- ❖ Susținerea și încurajarea de către părinți și cadrele didactice a exprimării emoționale a adolescenților în raport cu evenimentele școlare. Dezvoltarea la adolescenți a culturii emoționale, ce are un impact considerabil asupra motivației elevilor.
- ❖ Dezvoltarea atitudinilor pozitive și a interesului părinților pentru activitățile de învățare și alte activități ce au loc în instituțiile educaționale și față de școală în general.
- ❖ Cadrele didactice vor acorda timp pentru aprecierea rezultatele școlare obținute de către elevi, vor argumenta calm și explicită aprecierile făcute și rezultatele obținute, vor susține eforturile ulterioare ale elevului de a învăța, vor evita compararea elevilor.
- ❖ Stimularea motivației elevilor se va realiza prin intermediul activităților de învățare și proiectele mai scurte, varierea activităților, prezentările atractive, reflectarea evenimentelor de actualitate, utilizarea componentelor sociale în cadrul activităților.
- ❖ Temele de învățare pot fi motivante pentru elevi, în special dacă promovează un sentiment de control, competență sau afiliere [4, p.159].
- ❖ Implementarea unui program formativ elevi de vârstă mai mici pentru dezvoltarea intereselor ocupaționale, pentru opțiuni școlare corespunzătoare în viitor [6, p.154].
- ❖ Organizarea zilelor tematice pentru elevi în care să discute cu personalități de succes din domeniile de interes al adolescenților.
- ❖ Aplicarea unui program psihopedagogic de optimizare, stimulare și dezvoltare a motivației, care ar avea impact pozitiv atât asupra motivației învățării, cât și asupra personalității liceenilor [5, p.9].

- ❖ Cadrele didactice și psihologul școlar vor contribui la menținerea climatului psihologic pozitiv în clasa de elevi și la optimizarea relațiilor interpersonale între adolescenți, la creșterea statutului social al elevului în grupul de elevi, astfel își vor aduce aportul la îmbunătățirea motivației adolescenților.

Concluzii: Problematika motivației adolescenților în școală este foarte importantă atât în context național, cât și în cel internațional. Acest subiect este de mare interes atât pentru cercetători științifici, psihologi, cât și pentru cadrele didactice, părinți, cadrele manageriale. Metodele de psihodiagnostic utilizate în activitatea psihologului cu adolescenții în acest context sunt orientate la examinarea motivației în complex, cât și a componentelor lor specifice (motive, trebuințe, interese, aspirații, dorințe, convingeri etc.). De asemenea, motivația este studiată împreună cu alte dimensiuni ale personalității cum ar fi: încrederea în sine, afectivitatea, atitudinile, valorile etc.

Intervențiile psihologice pentru dezvoltarea motivației adolescenților pot fi realizate prin intermediul programelor de stimulare și dezvoltare a motivației care se bazează pe valorificarea și fortificarea mai multor dimensiuni psihologice: cum ar fi cele de ordin cognitiv, afectiv și de personalitate.

Bibliografie:

1. ANDREI, A., GOIA, D., ȚIBU, S. et al. *Programe și activități de consiliere pentru dezvoltarea competențelor socio-emoționale ale elevilor*. Ghid pentru profesorii consilierii școlari. Volumul III. Învățământ liceal și profesional de trei ani. Ministerul Educației și Cercetării. Centrul Național de Politici și Evaluare în Educație. Unitatea de Cercetare în Educație. București: Editura Didactică și Pedagogică S.A. 2021, 666 p. ISBN: 978-606-31-1319-2.
2. ANTOCI, D. *Teoria și metodologia formării orientărilor valorice la adolescenți și tineri*. Teză de doctor habilitat în pedagogie, 2022. 373 p.
3. ANTOCI, D., RĂDULESCU, Iu. Eficacitatea tehnologiilor informaționale moderne pentru motivația învățării. In: *Materialele Conferinței Republicane a Cadrelor Didactice: Pedagogie în învățământul preșcolar și primar*, 27-28 februarie 2021. Chișinău: Tipografia Universității de Stat din Tiraspol, 2021, Vol. 4, pp. 157-163. ISBN 978-9975-76-321-9.
4. ASLA, I. *Repere psihopedagogice ale dezvoltării motivației învățării la liceenii arabi din Israel*. Teza de doctor în științe ale educației. Chișinău, 2021, 163 p.
5. ASLA, I. Organizarea programului de dezvoltare a motivației învățării la liceenii arabi din Israel. În: *Revista de teorie și practică educațională „Didactica Pro...”*, 2020, nr.4 (122), pp.5-9. ISSN 1810-6455.
6. BOIANGIU, C. *Dezvoltarea intereselor ocupaționale la vârsta adolescenței*. Teză de doctor în psihologie. Chișinău, 2018. 270 p.
7. BUCUN, N., PALADI, O. Motivația pentru succes la adolescenți. În: *Simpozionul Internațional KREATIKON. Creativitate – Formare – Performanță, Ediția a X-a*. Materialele Conferinței științifice, 5-6 aprilie 2013.. Iași: 2013, pp.66-70. ISSN 2068-1378.

8. CAZACU, A.; BOTEANU, I. *Culegere de exerciții de dezvoltare personală. Auxiliar didactic pentru ora de dirigenție*. Suceava: editura „George Tofan”, 2016. ISBN 978-606-625-210-2.
9. CUCER, A.; RACU, J.; RACU, Iu. et al. *Prevenția, evaluarea și intervenția psihologică: domeniul psihocomportamental*. Ghid metodologic. Coord. Șt.: A. Cucer, J. Racu; Ministerul Educației și Cercetării, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Institutul de Cercetare, Inovare și Transfer Tehnologic. Chișinău: S. n. (CEP UPSC), 2022, 220 p. ISBN 978-9975-46-677-6.
10. GOLU, M. *Dinamica personalității*. București: Editura „Geneza”, 1993. 238 p. ISBN 973-9099-165.
11. GUIMAN, V. *Interviu despre motivație*. (accesat: 12.10.2023). Disponibil: <https://detectiviiapeipierdute.ro/veronel-guiman-interviu-despre-motivatie/>
12. MASLOW, A.H. *Motivație și personalitate*. Trad. Răsuceanu A. Ed. a 3-a. București: Editura „Trei”, 2013. 567 p. ISBN 978-973-707-905-3.
13. MOCANU, V. *Psihologia vârstelor*. Suport de curs pentru studenți: (Ciclul I, licență, pentru alte programe de studii) / V. Mocanu, A. Tarnovschi et al; Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău: CEP USM, 2020, 159 p. ISBN 978-9975-152-35-8.
14. PALADI, O. *Orientările valorice și adaptarea psihosocială a adolescenților*. Teză de doctor habilitat în psihologie. Chișinău, 2022, 504 p.
15. PALADI, O., CHISELIȚA, S. Maturitatea emoțională și motivația pentru învățare a preadolescenților. În: *Revista Univers Pedagogic*, 2019, nr. 3 (63), pp.72-79. ISSN 1811-5470.
16. PLEȘCA, M. Dimensiuni experimentale ale inteligenței emoționale și motivației pentru învățare la adolescenți. În: *Probleme ale științelor socioumanistice și modernizării învățământului*. Materialele Conferinței științifice cu participare internațională din 26 martie 2021. Seria 23, vol.1. Chișinău: UPS „Ion Creangă”, 2021, pp.47-55. ISBN 978-9975-46-559-5; 978-9975-46-560-1.
17. PLEȘCA Maria. (accesat: 03.04.2023) Disponibil: https://ibn.idsi.md/author_articles/10846
18. RACU, J. Особенности мотивации и самооценки у современных подростков. În: *Asistența psihologică la etapa contemporană: realități și perspective*. Materialele Conferinței Științifice Internaționale din 22 octombrie 2021. Ediția a 2-a. Coord. S. Briceag. Bălți: Centrul editorial universitar, 2021, pp.179-182. ISBN 978-9975-50-269-6.
19. RADU, I., MARE, V.; MICLEA, M. et al. *Introducere în psihologia contemporană*. Cluj: Editura „Sincron”, 1991, 354 p. ISBN 973-95233-2-3.
20. VRABII, V. *Reglarea afectivă în procesul educațional*. Ghid metodologic. Chișinău: IȘE, (Print-Caro SRL), 2021, 79 p. ISBN: 978-9975-56-975-0.
21. VRABII, V. *Branding profesional în educație*. Ghid metodologic. Ministerul Educației, Culturii și Cercetării, Institutul de Științe ale Educației. Chișinău: Institutul de Științe ale Educației, (Tipogr. „Print-Caro”), 2020, 72 p. ISBN 978-9975-48-179-3.